ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИ ТАВАККАЛЧИЛИКЛАРИНИ СУҒУРТАЛАШДА РАҚАМЛИ ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИ ЖОРИЙ ЭТИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ

Жумаев Отабек Толибович

Тошкент давлат аграр университети, Агроиқтисодиёт кафедраси доценти

Email: Jumaevotabek5555@gmail.com

Аннотация. Тезисда иқлим ўзгариши хавфи юқори ҳудудларда агросуғурта жараёнларини рақамлаштириш масалалари таҳлил қилинган. «Қишлоқ хўжалиги таваккалчиликларини суғурта қилиш тўғрисида»ги Қонун, Президент Фармонлари ва тегишли қарорлар асосида электрон шартнома, ахборот тизими орқали хабарнома, мустақил эксперт баҳоси ва суғурта мукофотини субсидиялаш тартиби ёритилган. Ҳосилни баҳолашда инсон омилини камайтириш йўллари бўйича таклифлар берилган.

Калит сўзлар: агросуғурта, рақамли технологиялар, иқлим хавфлари, суғурта мукофоти, бюджет субсидияси, мустақил эксперт.

Кириш

Қишлоқ хўжалиги табиий шароитга энг кўп боғлиқ тармоқ бўлиб, қурғоқчилик, сел, аномал совуқ каби иқлим хавфлари ҳосилдорликка ва хўжаликларнинг даромадига бевосита таъсир қилади. Бундай хавфларнинг молиявий оқибатларини юмшатишда суғурта асосий воситалардан биридир. Рақамли технологиялар суғурта жараёнини тезлаштириш, шаффофлигини ошириш ва баҳолашда инсон омилини камайтириш имконини беради [1; 2].

Ўзбекистонда соҳа ҳуқуқий асоси 2025 йил 14 апрелдаги ЎРҚ-1056-сон «Қишлоқ хўжалиги таваккалчиликларини суғурта қилиш тўғрисида»ги Қонун билан шакллантирилди [1]. Тадқиқот мақсади — рақамлаштириш имкониятларини ва суғурта мукофотини давлат томонидан субсидиялаш тартибини сифат жиҳатидан таҳлил қилиш.

Таҳлил

Қонунга кўра, қишлоқ хўжалиги суғуртаси ихтиёрий шаклда амалга оширилади, суғурта қилинадиган хавфлар қаторига табиий ва техноген хусусиятли ҳалокатлар, ёнғин, ўсимлик зараркунандалари ва касалликлари, чорва моллари юқумли касалликлари киради [1; 5]. Суғурталовчи сифатида ҳукумат томонидан Қишлоқ хўжалиги суғуртаси жамғармаси ташкил этилади [1; 5]. Қонуннинг 15-моддасига мувофиқ, суғурта рўйхатдан ўтказилиши, иштирокчилар ҳисобга олиниши ва хизматлар мониторинги Қишлоқ хўжалиги суғуртаси ахборот тизими орқали амалга оширилади, об-ҳаво, сув ва кадастр маълумотлари эса тегишли ташкилотлар томонидан реал вақтда бепул тақдим этилади [1]. Электрон шакл суғурта шартномаси ва даъво ҳужжатларини юритишда ҳам асос бўлади [1].

Ҳосилни баҳолашда инсон омилини камайтириш масаласи қонунда қуйидагича ҳал этилган. Зарар юз берганда ишлаб чиқарувчи уч кун ичида ахборот тизими орқали Жамғармага электрон хабарнома юборади; воқеани мустақил эксперт ўрганади ва зарар миқдорини аниқлайди; Жамғарма ўн иш куни ичида воқеани тан олиш ҳақида қарор қабул қилади ва тан олингандан кейин уч иш куни ичида тўлов амалга оширилади [1]. Бу тартиб қарорни битта мансабдор шахснинг фикрига эмас, мустақил экспертиза ва электрон ёзувга боғлайди. Шу билан бирга, қонун матнида ҳосилни масофавий зондлаш ёки сунъий йўлдош суратлари орқали баҳолаш алоҳида кўрсатилмаган; бундай воситаларни қўшишни мазкур тезисда муаллиф таклифи сифатида қараймиз.

Рақамлаштириш бўйича кейинги қадамлар Президентнинг 2025 йил 12 августдаги ПФ-130-сон Фармонида кўзда тутилган: «Қишлоқ хўжалиги суғуртаси» ахборот тизими ишлаб чиқилиши, унда суғурта шартномаларини электрон рўйхатдан ўтказиш, иштирокчиларни ҳисобга олиш ва суғурта мукофоти учун бюджет субсидиясини олишга оид аризаларни кўриб чиқиш

назарда тутилган [2]. 2025 йил 21 ноябрдаги ПФ-223-сон Фармонда эса 2030 йилгача суғурта қамровини 50 фоизга етказиш, суғурта харажатларининг 50 фоизини бюджет ҳисобидан қоплаш ва «Қишлоқ хўжалиги суғуртаси» акциядорлик жамияти ишга туширилиши белгиланган [4]. 2026 йил сентябрь ойидаги расмий матбуот хабарларида Agrosafe ахборот тизими электрон аризадан тортиб полис расмийлаштириш, мониторинг, эксперт баҳоси ва тўловгача бўлган жараённи рақамлаштириши, суғурта хизматларини тўлиқ рақамлаштириш мақсад қилингани маълум қилинган [6].

Субсидиялаш тартибига келсак, Қонунга мувофиқ ишлаб чиқарувчи суғурта мукофотининг 50 фоизини Жамғармага тўлайди, қолган 50 фоизи республика бюджетидан қопланади; бюджет маблағи шартнома суғурта қоидаларига мувофиқ тузилгани ва ишлаб чиқарувчи ўз улушини тўлиқ тўлагандагина ўтказилади [1]. Ҳукумат қарори асосида 2024 йилдан қўлланилаётган тартибда субсидия мукофотнинг 50 фоизини, бироқ суғурта суммасининг 4 фоизидан кўп бўлмаган қисмини қоплаган; суғурта қилдирувчи Агроплатформа ахборот тизимида рўйхатдан ўтиб, шартнома, полис ва мукофот тўлиқ тўланганлигини тасдиқловчи ҳужжатларни тақдим этган, Қишлоқ хўжалиги вазирлиги қарорни уч иш куни ичида қабул қилган [3]. Субсидиянинг иқлим хавфи юқори ҳудудларда самарадорлиги суғурта нархининг ҳудудий фарқланишига ва қамров даражасига боғлиқ, лекин ҳудудлар кесимида тасдиқланган статистикани топа олмадик; шу сабабли миқдорий хулоса келтирилмайди.

Иқлим хавфларининг турига қараб рақамли воситаларни фарқлаш мумкин. Қурғоқчилик секин ривожланадиган хавф бўлиб, уни об-ҳаво ва сув таъминоти маълумотлари кетма-кетлиги орқали кузатиш, мавсум давомида хўжаликни огоҳлантириш ва зарарни ҳужжатлаштириш мумкин. Сел ва аномал совуқ эса тўсатдан юз беради, шунинг учун хабарнома юбориш муддати (уч кун) ва воқеа

жойини кўрсатувчи электрон ёзувлар муҳим аҳамият касб этади. Ушбу фарқлаш муаллифнинг таҳлилий таклифидир; қонун матнида хавф турлари бўйича алоҳида рақамли тартиб белгиланмаган [1].

Давлат режалаштирган кўрсаткичлар ҳам рақамлаштириш йўналишини тасдиқлайди. Расмий хабарларга кўра, 45 мингта қишлоқ хўжалиги корхонасини суғурта билан қамраб олиш, қишлоқ хўжалиги маҳсулотларининг суғурта қамровини 60 фоизга етказиш ва 500 нафар мустақил экспертни тайёрлаш режалаштирилган, шунингдек субсидиялашда «натижавий субсидия» моделига босқичма-босқич ўтиш кўзда тутилмоқда [6]. Манба бу режаларни тасдиқловчи ҳужжат рақами ва санасини кўрсатмаган, шу сабабли улар режа сифатида қаралади.

Рақамлаштиришнинг асосий хавфлари: биринчидан, ахборот тизимидаги маълумотларнинг тўлиқлиги ва сифати; иккинчидан, фермерларнинг рақамли кўникмалари ва тизимга кириш имконияти; учинчидан, ҳудудий об-ҳаво маълумотлари ва хўжаликдаги ҳақиқий зарар ўртасидаги номувофиқлик эҳтимоли. Шу сабабли рақамли тизимни мустақил эксперт институтини алмаштирувчи эмас, балки унинг хулосаларини далиллар билан таъминловчи ва қайта текширишга имкон берувчи восита сифатида қўллаш мақсадга мувофиқ.

Истиқболда қуйидагилар аҳамиятли: (1) ахборот тизимидаги об-ҳаво ва кадастр маълумотларини ҳудудий хавф харитаси ва суғурта нархини белгилашда ишлатиш; (2) масофавий зондлаш маълумотларини мустақил эксперт хулосасига қўшимча далил сифатида киритиш; (3) хабарнома ва тўлов муддатларини электрон мониторинг қилиш; (4) эксперт баҳоларини тизимда сақлаш ва қайта текшириш имкониятини яратиш.

Хулоса

Ўзбекистонда агросуғурта учун қонуний ва ташкилий асос яратилган, электрон шартнома, ахборот тизими орқали хабарнома, мустақил эксперт ва

бюджет субсидияси ягона жараёнга боғланмоқда. Иқлим хавфи юқори ҳудудларда самарани ошириш учун қонунда белгиланган электрон тартибни масофавий зондлаш ва об-ҳаво маълумотлари билан тўлдириш, субсидияни ҳудудий хавфга мослаш ва натижалар бўйича очиқ статистика юритиш мақсадга мувофиқ.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Қишлоқ хўжалиги таваккалчиликларини суғурта қилиш тўғрисида. Ўзбекистон Республикасининг ЎРҚ-1056-сон Қонуни, 14.04.2025: https://lex.uz/docs/7477632 (мурожаат санаси: 10.10.2026).
2. Қишлоқ хўжалиги соҳасига замонавий технологияларни жорий этишни янада жадаллаштириш орқали самарадорликни ошириш чора-тадбирлари тўғрисида. Ўзбекистон Республикаси Президентининг ПФ-130-сон Фармони, 12.08.2025: https://lex.uz/docs/7694880 (мурожаат санаси: 10.10.2026).
3. Экинлар ҳосилини суғурталашда суғурта мукофотининг 50 фоизи қоплаб берилади // Gazeta.uz, 03.07.2024: https://www.gazeta.uz/uz/2024/07/03/agriculture/ (мурожаат санаси: 10.10.2026).
4. Қишлоқ хўжалиги таваккалчиликларини суғурталаш тизими такомиллаштирилмоқда (ПФ-223-сон, 21.11.2025) // Norma.uz: https://www.norma.uz/uz/qonunchilikda_yangi/qishloq_hujaligi_tavakkalchiliklarini_sugurtalash_tizimi_takomillashtirilmoqda (мурожаат санаси: 10.10.2026).
5. Қишлоқ хўжалиги таваккалчиликларини суғурта қилиш тизими жорий этилди // Gazeta.uz, 16.04.2025: https://www.gazeta.uz/uz/2025/04/16/insurance/ (мурожаат санаси: 10.10.2026).
6. Ўзбекистонда энди қишлоқ хўжалигида субсидиялар натижага боғланади // Gazeta.uz, 25.09.2026: https://www.gazeta.uz/uz/2026/09/25/agro/ (мурожаат санаси: 10.10.2026).